

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUŞU: AGUSTOS 1949

AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALKBİLGİSİ DERGİSİ

SAHİBİ : İHSAN HİNÇER

NO. 142

MAÏS 1961

YIL: 12 — CİLT: 6

Araştırmalar :

ÇOCUK DİLİ

Yazan: Prof. Mahmut R. GAZİMİHAL

Yavrusuna ilk kelimeleri heceleden de, kendi dilini en gelenekli haliyle kullanan da anadır. "Ana dili," sözü bundandır. Ana kör cahil ise lûgat paralamasını bilemez, yabancı sözleri erkeğinden bile kolaylıkla belleyemez. Bebeğe ninniyle ezgiyi, hoppala, dandinilerle oyun duygusunu aşıl原因 yine anadır. Fakat, kendi çocukluk hatıralarıyla küçükken yapma bebekle analık taklidini çok tekrarladığı için şimdi öz bebeğine öğrettiklerinde de o hatıralar bir görenek halinde tekerrür eder. Konu komşudan bütün analar aynı görenekte birleşirler. Çocuğa hecelettikleri sözler onun dil imkânlarına yakın kalan belleme kelimelerdir, görenek tendirler. Sözlüklere geçebilenleri yanında "Çocuk dilinden," kaydı yer alır. Çocuk başlangıçta (r, k) gibi sesleri çıkaramaz. Bir çocuğa "bir tabak kabak," dedirtemedim: ısrarla öğretmeme rağmen "bî tabat tabat," diyor, kendisi de gülüyordu! Sesi benden duyuyor, gayret ediyor, fakat sesle-

ri ağzında yerlerine oturtamıyordu. Çocuk dilindeki ilk sözler tekerrürlü tek hecedin: baba, dede gibi. Tek heceye sesli katarak olanları da var: ana, abi, aba (abla) gibi. Kimi de yansımalarıdır. Dillerin kökeninde bunları görmek yanlış olmaz. Türli dillerde çocuk sözlerinin pek yakın görünmesi bunların bir dilden başkalarına geçmişliğini gerektirmez.

Süt aramak bebeğin doğar doğmaz duyaacağı ilk ihtiyaçtır. Her açtıktıkça dudaklarını emer gibi yaparak ağlar: çıkan ses bu dudak hareketlerine karışınca me - me veya em - em heceleri belirir. Çocuk dili başlamış demektir: meme, mama kelimeleri kurulmuştur; bundan "emmek," fiili doğacaktır. Anne "em bakalım," der. Kaşgarlı Mahmut kendi ülkesinin türkçesinde memeye emik (emig) denildiğini yazıyor, (emmek fiilini veriyor. Anadolu da emik emcik keza var ki "emzik," oradandır (Emzirmek). Anlam çatallanışları zamanla türemekle beraber, ana kaynak memedir. Mama, çocuk yemeği ve ana demektir; ikinci anlamıyla hemen her dilde vardır.

Farsça Mam, Mama, anne demektir. Nasıl ki Bab, Baba da yine bizdeki gibi baba demektir. Bunlar bize farsçadan geçmiştir demek budalalık olurdu. Çağatay türkçesinde Mama büyük ana anlamına dönmüştür. Ş. Sami merhum "mama, gibi "ata, sözü'nün de çocuk dilinden olduğunu belirterek, "ekser elsine beyninde müsterektir; Avrupa lisanlarında papa telâffuz olunur," diyor. Papa fransızcada "père," yerine çocukların ve onlarla konuşanların kullanmak âdetinde buldukları sözdür: "konuşmağa başlıyor, şimdi papa ve maman diyor. Lâtince papa, yunanca pappas,, diye bir fransız kamusu emsal veriyor.

Farsça peder ve mader karşılığı olan eski yunanca patera, matora, lâtince pater, almanca vater, Mutter, fransızca père ve mère ikilikleri âri dillerin tarihiyle ilgiliyse de. Ana, Baba, Mama ve Ata türkçeleri çocuk dilindedir. Papa ve papaz hristiyanlık rumcasından alınmadırlar. — Lâtince mamma'nın küçültmesi olan mamilla'dan

meselâ fransızca "mamelle,, (=meme) kalmıştır. Fransızca maman karşısında yunanca mamma vardır ki çocuk dilinden oldukları belirtiliyor.

Fas tarafından arap tarihçisi İbni Haldun "Papa lâfzı arap dilinde eb-ül-eba' mânası nadır, Hıristiyanlarda büyük patrike mahsusdur., diyor ve galiba arap halk dilindeki bâbâ kelimesini papa ile bir sanıyor! Çağdaş memleketlisi İbni Batuta da Kırım'dan Bizans merkezine Dobrica üzerinden gelirken Sarı Saltuk Baba kabrinden söz ederek bu türkçe Baba kelimesinin arapçadankinden farklı söylenişine dikkat ve işaret ediyor. O tarihte Osmanlılar henüz Rumeliye geçmemişti ama, Dobricada Türkler ve hattâ imparatorun izniyle geçip orada toprak sahibi olmuş Anadoluîular kalabalıktı (XIII. yüzyıl). Bu söyleniş farkları her ülkede kelimenin ayrı doğmuş olmasındandı. Her bakımdan benzeşmeleri tesadüfidir. Bir yetkilimiz "Baba,, Türk, Fars, ve Berber dillerinde ata manasında kullanılan bir kelimedir ki, rus ve rumen dillerine de geçmiştir., diyor. Böyle bir intikal ancak kelimenin ileri bir mecaz merhalesi hakkındadır. Kökeni her dilde ayrıdır. Nasıl ki bizde Saltuk Baba, Barak Baba adları anılırken baba baş derviş anlamıyla ileri bir merhaleydi.

"Bebek" sözü annenin çocuğa bellettiği ilk kelimelerden olarak ayrı bir konudur. Zaten beşikteki yavru, bebek'tir. Batı dillerinin kökü hesabına Kelt dilinde bab çocuk demektir. Lâtincede "küçük kız çocuğu ve oyuncak bebek., anlamına pupa'dan garpta Bebe, Puppe kelimeleri kalmıştır. Türkçeden "göz bebeği., düşündürücüdür: demek ki "bebek., asıl anlamıyla türkçede de eskidir. Çağatay ve Kazan türkçelerinde bebek, bebek gözbebeği demektir. Azeri'de bebek çocuk ovuncağı, yavı teşbihidir. Kazan türkçesinde bebeke yavru, palaz demektir. Bizde büyük kasaba ve şehirlerde bebek, kimi yerlerde de güç çocuk demektir. Aynı anlamla "gelin., sözü de kız çocuk oyununda kücültülmüştür.

Üstte geçen "güçe., kelimesi çocuk dilinden ziyade ayrı bir kelime halinde en eski türkçenin kurçak sözünden kısalmışa benzelemektedir. Kaşgarlı Mahmut sözlüğünde kudhurçak, "Şecere-i Türkî,, de az ayrı

söylenişlisi, Türkistanda kurçak (bundan kolkurçak), çağatay metninde koğurçak, Kazan türkçesinde kurçak bir teselsül halinde hep yapma bebek demek olduğunu dergimizin Karagöz sayısında belirtmiştik. Erzurum, Gümüşane ve Bayburt taraflarında Kazan'daki gibi kurçak, Akhisar (Manisa)da kurçak aynı oyuncaktır. Fakat bunun menşede şamanlıkla ilgisi vardı. — Oğuz göreneklerinden devam olarak, bu kelime, Ozan, Kopuz, İklig, Oyun, Türkü, Yıl, Ezgi gibi sözlerin batıya intikal tarihinden bir hatıradır. Kurçak sonradan oyuncak adı olmuş, arapça ve farsçaya geçmemiştir. — Farsçası şudur: "Titâ: Çocukları susturup avutmak ve işgal etmek için mumdan, hamur ve sair şeylerden düzdükleri sureteler; kukla ve oyuncak tabir ederler., (Âsim, Burhan-ı Kaatı).

Bebegin beşikte mırıldanmaya başladığı heceler arasında Gu, Ägu, Ö, Uma gibiler vardır. Anne bunlara birer ek katarak ağucuk, umacı, öcü gibi telkinci sözler yapmıştır. Gogoşçuk da vardır.

Çocuk daha büyüyünce "kuş dili., oyunu başlar: meselâ "hava çok soğuk., yerine hacavaca çocuk socoğucuk denecektir. Kargacası da vardır; bunda, Hagavavaga çogok, şogoguzuk olur. v.s. Musiki kulağım dolayısıyla kendim bu ovunda pek becerikli idim, hic takılmazdım. Çocukluk hatıralarımdandır. Çocuk dilinden nice seyler doğmuştur.

Ee; tapsin; tav tay; attâ; tıps tıps; kuku; hoppala; dandini; kaka; cici; kuçukuçu; pis; havhav gibi çocuğa muhatap sözlerden birleri yansıtmalardır. Başka dillerde de andırışlıları tesadüfen var: meselâ bizdeki cici farsçada "cucu,,dur; italyancada "gigillo"; fransızcanın "joujou,, (oyuncak) kelimesini andırıyor. Kırgızlar anneye cice diyorlar. — Kaka, pis şey demektir. Rumcaya bağlamak isteyenimiz çıktı. Fakat Kaşgarlı Mahmut "kakaç., şeklini vermişti. Çocuk "k" sesini geç öğrenir demistik. İhtimal ki önceleri bu şesten korkar: kakışık, kokuşuk gibi kelimelerde de bu kapkara ses hep yer alır. — (C) ile başlayan kelime türkçede bilâkis pek az olduğu halde "cici., pek cici bici bir sözdür: cicanne'yi her yavru sever.

Fransızcanın çocuk dilinde "dodo., bizdeki ee'nin karşılığı, "dada" ise Türk çocuğu

nun dahdah dediği attır; "dandin,, (fiili : dandiner) karşısında farklıca anlamıyla te - sadüfen dandini vardır. (Fransızcanın anla mı sallanarak alık gibi yürümektir).

Çocuk dili sözlerinin pek azı büyüklerin dilinde yer saklamış, bir kısmı lügatlarda yer bulmuştur. Yurt semtlerine göre fark ve çeşitlerin daha sıkı aranması gerekir . Konu dđřündürücüdür.